

Information om IBIC och förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

Artikelnummer 2019-9-6325

Publicerad www.socialstyrelsen.se, september 2019

Förord

Detta material riktar sig till kommuner och verksamheter som infört eller avser införa IBIC, och även avser tillämpa möjligheten att erbjuda hemtjänst enligt 4 kap. 2 a § socialtjänstlagen (2001:453), SoL§. Materialet är uppdelat i tre avsnitt. Första avsnittet beskriver regelverket för förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre. Därefter följer en del som beskriver hur arbets sättet IBIC kan användas tillsammans med förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre. Slutligen följer en fallbeskrivning för en fiktiv person som här har fått namnet Mona.

Beatrice Hopstadius

Enhetschef

Vägledning för socialtjänsten 1

Avdelningen för kunskapsstyrning för socialtjänsten

Innehåll

Förord	3
Regelverk för förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre	7
Handläggning och dokumentation	8
Att använda IBIC tillsammans med förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre	9
Utreda	11
Utforma uppdrag	12
Genomföra uppdrag.....	12
Följa upp	13
Fallbeskrivning Mona	15
Exempel på information som hanteras under Utreda	15
Exempel på information som hanteras under Utforma uppdrag	15
Exempel på information som hanteras under Genomföra uppdrag	15
Exempel på information som hanteras under Följa upp	16
Referenser	18

Regelverk för förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre

Den 1 juli 2018 infördes en ny bestämmelse i 4 kap. 2 a § SoL med innebörden att socialnämnden utöver vad som följer av 4 kap. 1 § SoL får erbjuda hemtjänst till äldre personer utan föregående behovsprövning. Bestämmelsen har följande lydelse:

Socialnämnden får utan föregående behovsprövning erbjuda hemtjänst till äldre personer. Ett sådant erbjudande förutsätter att den äldre personen har informerats om:

- 1. i vilken utsträckning och på vilket sätt han eller hon kan påverka utförandet av insatserna,*
  - 2. på vilket sätt kommunen följer upp insatserna, och*
  - 3. rätten att alltid kunna ansöka om bistånd enligt 1 §.*
- Kommunen ska följa upp insatserna med utgångspunkt i kommunens riktlinjer, insatsernas kvalitet enligt 3 kap. 3 § och värdegrunden i 5 kap. 4 §.*

Bakgrunden till förändringen i socialtjänstlagen beskrivs i förarbetena. Lagstiftaren menar på att kommunernas tillämpning av 4 kap 1 § i vissa fall har lett till att större fokus läggs på utredning och beslut än på hur insatserna i praktiken genomförs och följs upp. Intentionen med den nya lagstiftningen är att ge äldre personer ett större inflytande över utförandet av insatsen i syfte att de ska uppleva en högre känsla av självbestämmande och delaktighet.¹

Att tillämpa 4 kap 2a § SoL är frivilligt för kommunerna. Då socialtjänstlagen inte preciserar vad som menas med äldre ligger det inom kommunernas befogenhet att i sina riktlinjer för handläggning närmare kunna precisera vilken ålder som kan anses vara vägledande vid handläggningen av olika typer av ärenden om ansökningar om hjälp och stöd till äldre personer. Den nya bestämmelsen gäller hemtjänst. Vad som ingår i begreppet hemtjänst definieras inte närmare i lagen. Emellertid beskrivs hemtjänst i förarbetena som service och personlig omvårdnad. Den nya bestämmelsen reglerar inte vilka typer av hemtjänstinsatser som kommunerna måste erbjuda inom ramen för förenklat beslutsfattande, utan det är upp till varje kommun att i sina riktlinjer ange vilka insatser som ska ingå.²

Enligt 4 kap. 2 a § ska kommunen följa upp de insatser som erbjudits den äldre personen utan föregående behovsbedömning. Utgångspunkten för uppföljningen är inte den äldre personens behov då dessa inte är bedömda, utan är istället den äldre personens uppfattning om tjänsterna, hur tjänsterna motsvarar kommunens riktlinjer och hur de förhåller sig till kravet på god kvalitet

---

¹ Prop. 2017/18:106 s. 24-25

² Prop. 2017/18:106 s. 19

enligt 3 kap. 3 § SoL och till värdegrunden såsom den kommer till uttryck i 5 kap. 4 § SoL.³ Emellertid ingår i uppföljningen att ta upp frågan om det behövs ytterligare bistånd.⁴

Handläggning och dokumentation

Under handläggningen och genomförandet av beslut om hemtjänstinsatser ska bestämmelserna om dokumentation i 11 kap. 5 och 6 §§ SoL tillämpas.⁵ Även dokumentationsföreskriften gäller i tillämpliga delar för ärendetypen. Detta eftersom tillämpningsområdet för dokumentationsföreskriften (1 kap. 1 §) är ärenden som omfattas av 11 kap. 5 § SoL.

---

³ Prop. 2017/18:106 s. 24-25

⁴ Prop. 2017/18:106 s. 24

⁵ Prop. 2017/18:106 s. 17 och 22

Att använda IBIC tillsammans med förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre

IBIC ger förutsättningar för att hålla en ändamålsenligt och strukturerad dokumentation genom användning av nationellt fackspråk och tillämpning av den nationella informationsstrukturen. Detta möjliggör enhetlig begreppsanvändning, minskad dubbeldokumentation samt bättre underlag för planering och genomförande av beslutade insatser. Användning av IBIC vid förenklat beslutsfattande gör det möjligt att följa individens resultat med stöd av strukturerad dokumentation. Dessa uppgifter kan på aggregerad nivå användas för att systematiskt följa och utveckla sin verksamhet och stödjer utvecklingen mot en mer kunskapsbaserad socialtjänst. Syftet med att använda IBIC vid förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre är, så som det nämns i propositionen, att det fyller en viktig funktion i det systematiska kvalitetsarbetet.⁶

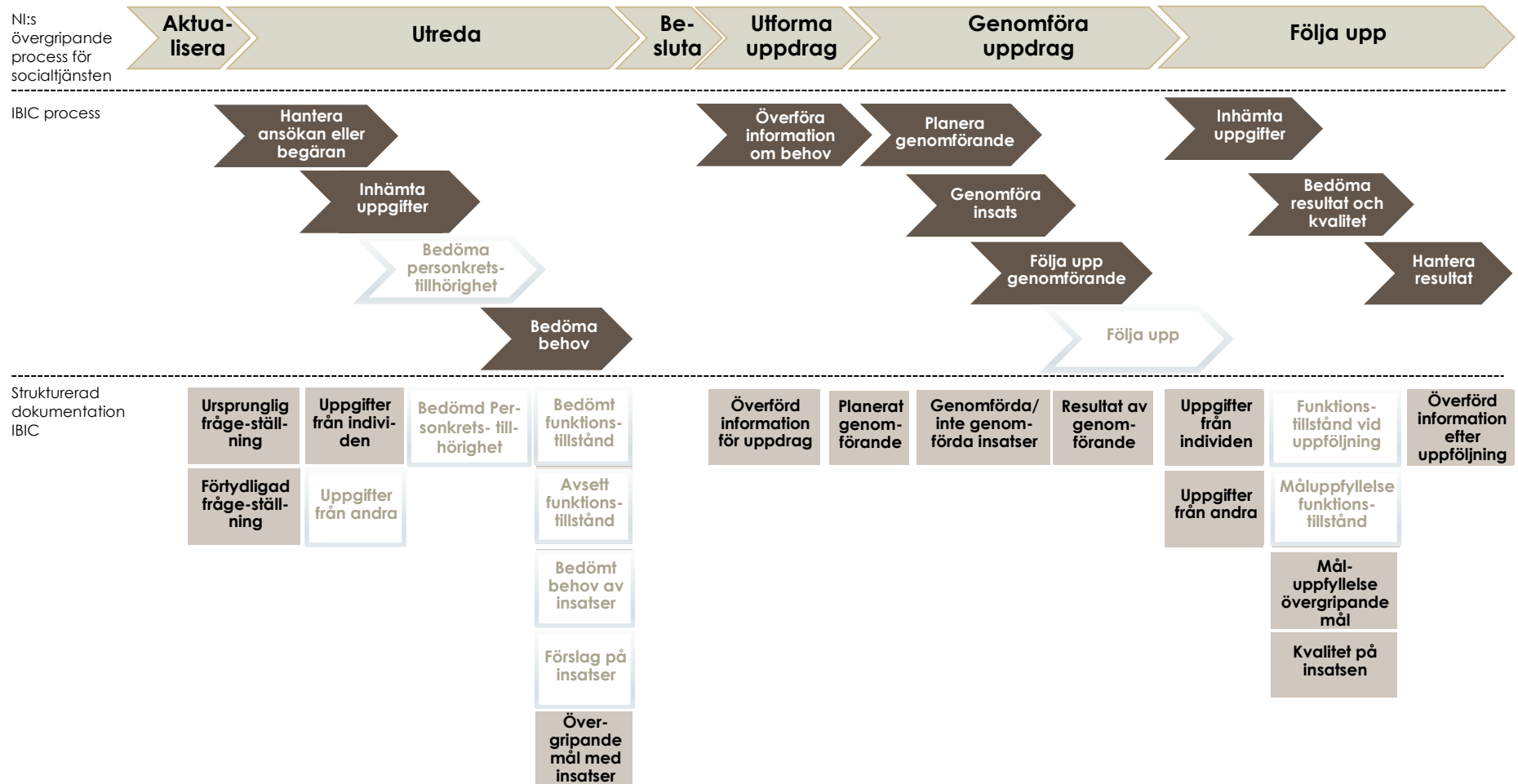
Genomgången på följande sidor som beskriver hur IBIC kan användas vid förenklat beslutsfattande för hemtjänst om äldre kräver förkunskaper om IBIC och de begrepp som används i arbetssättet. Den informationen återfinns i vägledningen för IBIC⁷. I genomgången av användningen av IBIC vid förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre tar vi stöd av IBIC process (figur 1). De vitmarkerade delprocessstegen och de vitmarkerade resultaten i form av strukturerad dokumentation är aktiviteter och dokumentation som inte i någon del blir aktuell vid ärende enligt 4 kap. 2 a § SoL. Genomgången visar på hur information hanteras med stöd av IBIC under de övergripande processtegen Utredda, Utforma uppdrag, Genomföra uppdrag och Följa upp. Detta är ett exempel på hur denna information kan hanteras. Varje kommun och organisation behöver lokalt beskriva sin tillämpning av IBIC vid förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre i sina riktlinjer och i sitt ledningssystem.

---

⁶ Prop. 2017/18:106 s. 27 och 28

⁷ Individens behov i centrum - Behovsriktat och systematiskt arbetssätt med dokumentation av individens behov utifrån ICF. 2016.

Figur 1. IBIC Process (utifrån socialtjänstens övergripande process, NI 2016:1)

Utreda

Ett erbjudande om hemtjänstinsatser enligt 4 kap. 2 a SoL ska föregås av viss information till den äldre personen. Informationsskyldigheten är alltså ett villkor för att kommunen ska få erbjuda hemtjänstinsatser utan föregående behovsprövning. Innan erbjudandet ska den äldre personen, enligt bestämmelsen i 4 kap. 2 a § SoL informeras om:

- I vilken utsträckning och på vilket sätt hen kan påverka utförandet av insatserna
- På vilket sätt kommunerna följer upp insatserna, och
- Rätten att alltid kunna ansöka om bistånd enligt 4 kap 1 § SoL.

Lagstiftaren understryker att om handläggaren bedömer att den äldre personen inte förmår tillgodogöra sig informationen ska en utredning enligt 4 kap 1 § SoL göras⁸.

Med den nya bestämmelsen görs ingen föregående behovsprövning. Det kommunen har att förhålla sig till är att den som ansöker om en sådan hemtjänstinsats uppfyller de kriterier som kommunen har fastställt i sina riktlinjer. Vid förenklat beslutsfattande kommer dokumentationen i utredningen i praktiken bara bestå i att den äldre personen har uppnått den ålder eller andra kriterier som kommunen angett i sina riktlinjer⁹.

Även om det inte görs någon behovsprövning vid förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre kan delar av arbetssättet och dokumentationen utifrån IBIC användas. Både individens ursprungliga och förtydligade frågeställning kan kategoriseras med stöd av IBIC livsområden. Det informerade samtalet blir vid utredningen enligt 4 kap. 2 a SoL viktigt för att säkerställa att den äldre personen informeras om hur hen kan påverka utförandet av insatserna, på vilket sätt kommunen avser följa upp insatserna samt att den äldre personen alltid har rätt att ansöka om bistånd enligt 4 kap 1 § SoL. Under det informerade samtalet kan handläggaren använda sig av sina kunskaper inom livsområdena *kommunikation* samt *lärande och tillämpa kunskap* för att ta ställning till om den äldre personen förmår tillgodogöra sig denna information.

En utredning enligt IBIC håller dokumentation om de övergripande målen i syfte att kunna värdera måluppfyllelse för dessa strukturerat. De övergripande målen i IBIC utgår från respektive aktuell lagstiftning och är ett sätt för nämnden att få information om hur väl insatserna ger vad de är tänkt att ge för den enskilde.

I insatser som beviljas enligt 4 kap. 2 a § är det redan förbestämt vad uppföljningen ska innehålla. En del av uppföljningen hanterar att följa upp värdegrunden såsom den kommer i uttryck i 5 kap. 4 § SoL. Detta möjliggör att nedanstående tre övergripande mål (som hämtats från 5 kap. 4 § SoL) dokumenteras strukturerat utifrån IBIC:

- Leva ett värdigt liv och känna välbefinnande

---

⁸ Prop. 2017/18:106 s. 21

⁹ Socialstyrelsens meddelandeblad nr 3/2018.

- Möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden
- Möjlighet att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra

När övergripande mål används utifrån IBIC är det lämpligt att de är överenskomna med individen. Det kan i det enskilda fallet vara aktuellt med inget, ett eller flera övergripande mål för den föreslagna insatsen.

Utforma uppdrag

De uppgifter som utifrån IBIC är relevanta att föra över från nämnden till utföraren vid förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre hanterar de beviljade insatserna och de övergripande målen. Om man använder sig av IBIC struktureras de beviljade insatserna utifrån de livsområden som de avser att hantera.

Genomföra uppdrag

Lagstiftarens intention är att den förändrade lagstiftningen ska möjliggöra att den äldre personen ska ges ett större utrymme att påverka insatsens utformning, i syfte att öka dennes självbestämmande, delaktighet och inflytande över sin vardag.¹⁰

Utgångspunkten i planering av insatser som beviljas enligt 4 kap. 2 a § blir därför att ge den äldre personen delaktighet och inflytande över insatsernas utformning. Att planera genomförandet kan bland annat innebära att utföraren tillsammans med den äldre personen planerar hur hen vill att stödet ska ges, vilka eventuella mål hen har med insatserna, när insatserna ska utföras och så vidare.

Livsområden i IBIC används som utgångspunkt för att sortera informationen vid planeringen. I IBIC används bedömt och avsett funktionstillstånd för att beskriva individers nuläge och mål i olika delar av den dagliga livsföringen. Utföraren kan tillsammans med den äldre personen formulera funktionstillstånd för att kunna påvisa förändringar i de olika livsområdena.

IBIC processteg Genomföra insats omfattar det stöd utföraren ger den äldre personen, samt dokumentation av vidtagna åtgärder, faktiska omständigheter och händelser av betydelse. I dokumentationen under genomförandet använder utföraren sig av de förslag på strukturerad dokumentation som beskrivs i IBIC under detta processteg. Detta bidrar till att utföraren får en systematik och ett gemensamt språk i sin dokumentation och kan uppmärksamma förändringar i livsområden hos den äldre personen.

Det finns inget krav på uppföljning för utföraren i insatser som beslutats enligt 4 kap. 2 a §¹¹. Emellertid kan uppföljningen vara ett sätt för utföraren att få information om den äldre personen har haft möjlighet att påverka insatsens utformning samt om hen upplevt självbestämmande, delaktighet och inflytande över sin vardag. Uppföljning av utföraren kan genomföras enligt planering, efter önskemål från den äldre personen eller när det uppstår för-

¹⁰ Prop. 2017/18:106 s. 16

¹¹ Socialstyrelsens meddelandeblad nr 3/2018.

ändringar. Vid uppföljningen av genomförandet ser utföraren över planeringen, eventuella mål och tar ställning till om något behöver förändras. Resultatet av uppföljningen kan innebära att utföraren vidtar åtgärder, till exempel reviderar hur och när insatserna ska genomföras, formulerar nya mål eller ändrar arbetssätt eller metoder. Utföraren behöver vid uppföljningen även vara lyhörd inför den äldre personens önskemål och synpunkter om eventuellt ytterligare stöd, och med samtycke återkoppla detta till handläggaren.

Följa upp

Vid förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre ska kommunen enligt 4 kap. 2 a § SoL följa upp de insatser som erbjudits den äldre personen. Uppföljningen ska göras med utgångspunkt i den äldre personens uppfattning om insatserna, hur insatserna motsvarar kommunens riktlinjer och hur de förhåller sig till kravet på god kvalitet enligt 3 kap. 3 § SoL och till värdegrunden såsom den kommer till uttryck i 5 kap. 4 § SoL. Utgångspunkten för uppföljning blir alltså inte den äldre personens behov i det enskilda fallet. I propositionen finns det en skrivning om att det är angeläget att nämnden i samband med uppföljningen tar upp frågan om det behövs ytterligare bistånd¹².

Utifrån de uppgifter som inhämtas från den äldre personen kan kommunen med stöd av IBIC systematik värdera kvaliteten på insatsen och måluppfyllelse för de övergripande målen. Värdering av måluppfyllelse för de övergripande målen görs genom att fråga hur den äldre personen upplever att insatsen påverkat livskvaliteten. Frågor behöver då ställas om hur den äldre personen upplever att insatsen har påverkat livssituation i riktning mot aktuella övergripande mål för insatsen. Måluppfyllelse för övergripande mål utifrån IBIC dokumenteras strukturerat med: Ja, Nej eller Delvis. Uppföljningen omfattar vidare att fråga den äldre personen om dennes uppfattning om insatsens kvalitet (tjänsten eller produkten). Utifrån IBIC är några frågor kring insatsens kvalitet ett stöd för att inhämta den enskildes uppfattning. Frågorna behöver vara konstruerade med fasta svarsalternativ och återanvändas över en längre tid för att kunna följa individens uppfattning, samt för att sammanställa uppgifter om insatsens kvalitet på gruppnivå. Att följa upp insatsens kvalitet omfattar även att inhämta information om hur väl insatsen är genomförd, till exempel om insatsen är genomförd enligt planering och hur eventuella brister i genomförandet har hanterats.

Vid uppföljningen inhämtar nämnden vid behov och med samtycke uppgifter från den utförare som stödjer den äldre personen. Utföraren kan vid uppföljningen bidra med betydelsefull information då det är denne som har planerat och utfört insatserna tillsammans med den äldre personen. Om utföraren har dokumenterat genomförandet med stöd av IBIC strukturerade dokumentation är dokumentationen möjligt att återanvända vid nämndens uppföljning och vara ett underlag för bedömning om den äldre personen behöver ytterligare stöd.

---

¹² Prop. 2017/18:106 s. 24

Nämnden behöver slutligen hantera uppföljningens resultat. Hur detta hanteras beror på vad som har framkommit i uppföljningen. Om den äldre personen inte har några önskemål om ytterligare stöd behöver en ny utredning inte göras, däremot överförs vid behov uppgifter om den äldre personens uppfattning gällande kvalitet på insatsen och eventuellt nya övergripande mål med insatsen till utföraren. Om den äldre personen önskar ytterligare stöd behöver en ny utredning påbörjas. Vad denna utredning hanterat beror på vilket ytterligare stöd den äldre personen uttrycker sig att ha; det vill säga om detta ytterligare stöd kan ges enligt 4 kap. 2 a SoL eller om en utredning enligt 4 kap 1 § SoL ska göras.

Fallbeskrivning Mona

Här följer ett exempel, Mona, för att förtydliga arbetssättet i de aktuella processtegen. Exemplet fokuserar på information som hanteras inom ramen för IBIC och är inte tänkt att visa en heltäckande bild av dokumentation gällande Mona¹³.

Exempel på information som hanteras under Utreda

Mona kontakter kommunens handläggare och uttrycker att hon vill ha ett trygghetslarm samt få hjälp med att städa bostaden och tvätta sina kläder. Handläggaren dokumenterar denna ansökan samt Monas ålder (som i exemplet uppfyller kommunens riktlinjer). I exemplet informerar samtidigt handläggaren Mona, med utgångspunkt i kommunens riktlinjer, om vilka möjligheter hon har att påverka utförandet insatserna, att biståndshandläggaren kommer följa upp insatsen inom x antal månader, och informerar Mona om att hon alltid har möjlighet att ansöka om bistånd enligt 4 kap 1 § SoL. Handläggaren gör bedömningen att Mona kan tillgodogöra sig denna information. Handläggaren noterar att insatserna som Mona kommer att beviljas hanteras inom livsområdena *hemliv* (stöd med att städa bostaden och stöd med att tvätta) och *känsla av trygghet* (trygghetslarm). Slutligen kommer Mona och handläggaren överens om att insatsen som ges syftar till att Mona ska ha *Möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden*. Handläggaren dokumenterar det övergripande mål strukturerat.

Exempel på information som hanteras under Utforma uppdrag

Den information som utifrån IBIC förs över i uppdrag till utföraren gällande Mona är att insatserna hanterar livsområdena *hemliv* (stöd med att städa bostaden och stöd med att tvätta) och *känsla av trygghet* (trygghetslarmet). Utöver detta förs även information gällande det övergripande mål som är aktuellt för Mona över (*Möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden*).

Exempel på information som hanteras under Genomföra uppdrag

Vid planerandet av genomförandet planerar utföraren hur och när insatserna ska utföras. I planeringen kan det till exempel ingå att ta reda på vad i de olika aktiviteterna Mona klarar av att göra själv, vad hon skulle vilja fortsätta

---

¹³ Individens behov i centrum – Behovsriktat och systematiskt arbetssätt med dokumentation av individens behov utifrån ICF, Socialstyrelsen 2016.

göra på egen hand, stämma av om det är något som är särskilt viktigt för henne i de olika aktiviteterna, planera vilka dagar som passar henne bäst att få stöd på, och så vidare. Utifrån samtal med Mona formulerar utföraren hur stödet ska ges, när det ska ges och vad de ska arbeta mot. För att få en tydlig struktur i genomförandeplanen kring vad de ska stödja Mona med sorterar utföraren informationen under livsområden *hemliv* och *känsla av trygghet*.

När utföraren genomför insatsen dokumenterar de händelser av betydelser och faktiska omständigheter med stöd av livsområden och relaterade faktorer. Med stöd av dokumentationen kan utföraren se att inledningsvis följer allt planeringen, men efter en tid uppmärksammar personalen att Mona inte längre har förberett sig för insatserna som ska utföras. Till exempel hade Mona inte förberett tvätten enligt planering och vid fem tillfällen har hon inte heller varit hemma vid de givna tidpunkterna. Utförarna dokumenterar detta under livsområdet *allmänna uppgifter och krav*, då de uppfattar att Mona eventuellt kan behöva stöd med att få rutinerna att fungera bättre framöver.

När utföraren följer upp insatserna tillsammans med Mona diskuterar de hur det har gått för henne den senaste tiden och Mona uttrycker då att hon upplever att planeringen i vardagen inte fungerar och att hon även skulle vilja ha stöd med detta. De kommer överens om att Mona ska kontakta handläggaren gällande detta.

Exempel på information som hanteras under Följa upp

Vid uppföljningen inhämtar handläggaren uppgifter från Mona utifrån om insatserna motsvarar det som beskrivs i de kommunala riktlinjerna om upplevelse av livskvalitet samt Monas uppfattning om kvaliteten på insatsen. Utöver detta tar handläggaren upp frågan om Mona behöver ytterligare bistånd.

Mona upplever att insatserna väl stämmer överens med det som beskrivits i de kommunala riktlinjerna, hon är nöjd med utföraren och anser att de planerat och utfört insatserna på det sättet de kommit överens om. Mona är även nöjd med att insatserna har möjliggjort att hon kan bo kvar hemma och hon tycker att insatserna har bidragit till att öka hennes livskvalitet. Handläggaren värderar därför måluppfyllelse för det övergripande målet till Ja.

Vid samtalet med Mona frågar även handläggaren om hon behöver ytterligare stöd, och Mona berättar om sitt samtal med utföraren och att de diskuterat att hon även behöver stöd med påminnelse och planering av insatserna. Mona uttrycker att hon vill ha stöd med detta. Gällande Monas ansökan om ytterligare stöd tar handläggaren efter samtycke kontakt med utföraren. Utföraren upplever att Mona behöver mer stöd än vad hon är beviljad och det handlar om att Mona behöver stöd med att skapa struktur på dagen. Utföraren beskriver att allt flöt på bra inledningsvis, men att de efter en tid uppmärksammade de att Mona inte längre hade förberett sig för insatserna som skulle utföras. Vid fem tillfällen var Mona inte heller hemma på överenskommen tid.

Handläggarens uppföljning visar sammantaget att Mona är nöjd med kvaliteten på insatsen och att de insatser hon haft har gett henne ökad livskvalitet.

Hon har även ansökt om utökat stöd som i IBIC hanteras under livsområdet *allmänna uppgifter och krav*.

Om detta stöd kan ges enligt 4 kap. 2 a SoL eller inte beror på hur Monas kommun har definierat sina riktlinjer och/eller om Mona önskar få stödet enligt 4 kap 1 § SoL. Antingen kan Mona få stödet genom en utökning av stöd enligt 4 kap. 2 a SoL eller så behöver hon ansöka om bistånd enligt 4 kap 1 § SoL.

Referenser

Förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre (prop. 2017/18:106).

Meddelandeblad nr 3/2018. Ny bestämmelse om förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre. Socialstyrelsen.

Individens behov i centrum – Behovsriktat och systematiskt arbetssätt med dokumentation av individens behov utifrån ICF; Stockholm; Socialstyrelsen 2016.